

СОЦИОЛОШКИ АСПЕКТИ ПАНДЕМИЈА С ОСВРТОМ НА ПАНДЕМИЈУ ИЗАЗВАНУ ВИРУСОМ КОРОНА

Резиме

Рад анализира социолошке аспекте пандемије Ковид-19, са посебним освртом на њене последице по здравствене системе, тржиште рада, образовање, родне односе и обрасце социјалне неједнакости. Полазећи од становништа да пандемије не представљају искључиво биомедицинске догађаје, већ сложене друштвене процесе, рад указује на то да је Ковид-19 деловао као мултипликатор постојећих структурних слабости савременог друштва. Емпиријски подаци потврђују да су негативне последице пандемије биле неравномерно расподељене, при чему су сиромашни, жене, припадници мањинских група и радници у несигурним облицима запослења били изложени већем степеном ризика. Посебна пажња посвећена је дигитализацији рада и образовања, порасту насиља и социјалним немирима као рефлексији продубљених друштвених подела. Закључно, пандемија се може разумети као „вирус неједнакости“ који је интензивирао већ постојеће обрасце друштвене стратификације.

Кључне речи: пандемија Ковид-19, социјалне неједнакости, здравствени системи, тржиште рада, дигитализација образовања, родна неравноправност.

УВОД

Пандемије представљају понављајуће историјске феномене са дубоким друштвеним импликацијама, али пандемија изазвана вирусом SARS-CoV-2 издвојила се по степену глобалне синхронизованости кризе и интензитету њеног утицаја на готово све сфере друштвеног живота. За разлику од претходних, пандемија Ковид-19 истовремено је погодила готово све државе света и дестабилизовала здравствене системе, пореметила глобалне економске токове, трансформисала образовне обрасце и продубила постојеће друштвене неједнакости. Она није представљала само медицински проблем, већ и комплексан друштвени феномен који је разоткрио структурне слабости савремених друштава и отворио нова питања у вези са солидарношћу, социјалном правдом и одрживошћу друштвених система.

Савремена социологија указује да пандемије и здравствене кризе које оне доносе не делују као изоловани биомедицински догађаји, већ као друштвени процеси који разоткривају структурне слабости система и редистрибуирају ризик дуж линија класне, родне, расне и

¹ dragana.pesic@vspep.edu.rs

генерацијске неједнакости. У том смислу, пандемија Ковид-19 може се посматрати као аналитички оквир за разумевање динамике савремених друштава, посебно у контексту глобализације, неолибералних економских политика и дигиталне трансформације.

Предмет овог рада јесте анализа социолошких аспеката пандемије, са посебним освртом на последице које је Ковид-19 произвео у домену здравствене заштите, економике, тржишта рада, образовања, родних односа, социјалних неједнакости и друштвених немира. Циљ рада је да покаже да пандемија није генерисала нове друштвене обрасце у потпуности већ интензивирала и учинила видљивијим већ постојеће структурне неравнотеже, функционишући као мултипликатор социјалних ризика и неједнакости.

ПАНДЕМИЈА КАО ДРУШТВЕНИ ФЕНОМЕН И ЊЕНЕ ПОСЛЕДИЦЕ НА РАЗЛИЧИТЕ АСПЕКТЕ ДРУШТВЕНОГ ЖИВОТА

Пандемије су редовна појава у људској историји. Пандемија вируса Ковид-19 јединствена је у досадашњој историји, по обиму, тј. броју држава које су њом биле погођене у истом временском периоду, као и у погледу њеног утицаја на различите сегменте и области друштвеног живота (Човић, 2020: 670-671).

У првом реду, пандемија је имала негативне ефекте по здравље људи. Појединци и друштво у целини, суочавали су се са бројним изазовима у погледу здравствене заштите, у области очувања како физичког, тако и менталног здравља. Тренутно и непосредно, јављали су се изазови у суочавању са до тада непознатим вирусом, у дијагностици и лечењу сумњивих и потврђених случајева, изазови у функционисању здравственог и фармацеутског сектора у новим околностима. Преоптерећеност лекара и других запослених у здравству, довела је до запостављања пацијената са другим болестима и здравственим проблемима.

Већина земаља пандемију је дочекала поприлично неспремно што је резултирало сломом целокупних здравствених система широм планете. Индекс Глобалне Здравствене сигурности (*Global Health Security*) показао је глобалну неспремност здравствених система за суочавање са епидемијама чак и код најбоље котираних земаља (од њих 195 укупно). Према речима епидемиолога Куика: „То је као да укидате ватрогасну службу и отказујете осигурање зато што одавно није било пожара.” Према речима овог експерта, вируси непрестано мутирају и прелазе на људе, зато је са биолошког становишта јављање нових патогена неизбежно. Далеко већи проблем је питање како је свет успео да пренебрегне значај, снагу, раширеност и могућност ширења микроба, те да своје капацитете здравствене заштите занемари и доведе до нивоа такве слабашности? (Марковић, 2020: 650).

Уз глобалну неспремност здравствених система, током пандемије била је присутна и глобална неједнакост у расположивости и приступу здравственим капацитетима, као и у расподели вакцина.

Земље у развоју имале су неповољан положај у оба ова аспекта. „На глобалном нивоу, у Африци се налази 22% заражених, а истовремено она поседује свега 3% укупног броја здравствених радника. Јужна Африка и Индија имају свега два здравствена радника на 1.000 становника, а Швајцарска и Норвешка преко 20. Развијене земље у просеку поседују четири болничка лежаја на 1.000 становника, а Земље у развоју свега 0,6. Од 45 земаља Подсахарске Африке, њих 34 годишње троши мање од 200 УСД пер capita (*per capita*) на здравство, а њих пет мање од 50 УСД. Малави поседује 25 лежајева интензивне неге за 17 милиона становника, а Судан 24 за 11 милиона становника. У Јужној Азији је просек 2,8 кревета интензивне неге на 100.000 становника, у Бангладешу има укупно 1.100 лежајева интензивне неге на 157 милиона становника, а у Бразилу 7,6 на 100.000 становника. Такође, процес вакцинације светског становништва није се одвијао равномерно, јер су вакцине биле ретка роба до које је тешко доћи, што се посебно односило на земље у развоју (Радоњић, 2021а: 38).

По систему спојених судова, уз здравствене, пандемија је имала снажне негативне последице на економију и друштво у целини. Глобална здравствена криза претворила се у глобални економски шок који је, разуме се, најтеже погодио најугроженије. Тај шок који је пандемија нанела глобалној економији био је озбиљнији и догодио се много брже од било чега другог забележеног у економској историји. Неки социолози пандемију Ковида 19 виде као најдубљу јавно здравственоу и економску кризу нашег времена (Радоњић, 2021: 7).

Наравно, било је пандемија много горих од Ковида-19, где су умирали милиони људи (попут Црне смрти и Шпанске грознице), имали смо и два Светска рата, али и поред тога што су се водиле битке широм света, велики део планете функционисао је сасвим нормално. Тада су многе компаније и државе профитирале, јер су производиле, док су други ратовали. Са пандемијом Ковид-19, ситуација је другачија. Већина држава у свету прогласиле су ванредно стање, затвориле своје границе, школе, угоститељске објекте, заледиле свој туризам, као и много тога другог. Светска економија се никада пре није тако нагло и брутално зауставила, никада раније нико није доживео тако драматичан и драстичан економски колапс како по својој природи, тако и по темпу. Економије света су једноставно стале. Пандемија је толико тешко ранила светску економију, и то са обзирним последицама које погађају све заједнице и појединце.

Од избијања Глобалне финансијске кризе (ГФК) у септембру 2008. године светска економија је у зони стагнантног привредног раста, па самим тим и растућег пословног песимизма и неизвесности. Након избијања глобалне пандемије вируса корона, Међународни монетарни фонд (International Monetary Fund – ММФ), у свом извештају из априла 2020. године, заузео је становиште да ће пад глобалног БДП-а пер capita (*per capita*) у 2020. износити 4,2%, при чему ће 90% светских привреда имати негативну БДП пер capita стопу раста. Поређења ради, током 2009. године, након избијања ГФК, глобални БДП пер capita пао је за 1,6%. Такође, ММФ је у априлском извештају

исказао очекивање да ће глобални БДП пер capita 2021. године порастати за 4,6%. У октобарској процени исте године, ММФ је предвидео драматичан пад 2020. године са очекиваном стопом негативног привредног раста од 4,9%, али и релативно оптимистичним предвиђањем за 2021. годину са стопом раста од 5,4%. На крају, у свом јануарском извештају из 2021, Светска банка (World Bank - СБ) проценила је да је 2020. године светска економија контраховала за 4,3%, што је највећи привредни пад после глобалних рецесија које су уследиле након два светска рата и Велике депресије (Радоњић, 2021а: 31).

Утицаји Ковид-19 на свакодневни живот су опсежни и имају далекосежне ефекте. Гледано са економског аспекта, пандемија је пореметила светску трговину и кретање, успорила производњу, допринела значајном успоравању раста прихода, те проузроковала велике новчане и пословне губитке како у националном, тако и међународном пословању. Подстакла је поремаћаје понуде и потражње. На страни понуде, инфекције смањују понуду рада и продуктивности, док затварање предузећа и социјално дистанцирање узрокују поремећаје у снабдевању. Мере које су ограничавале путовање и транспорт, као и нормално пословање и производњу имале су велики утицај на готово све секторе и различите индустрије широм света. Најтеже су ипак били погођени угоститељство и туризам.

Током пандемије велики број људи остало је без посла или су се њихови приходи значајно смањили. „Према проценама Међународне организације рада (*International Labour Organization* – MOR), 1,25 милијарди људи, односно 40% глобалне радне снаге, запослено је у секторима који су били под снажним ударом пандемије због чега су се суочавали са великом вероватноћом губитка посла (Радоњић, 2021а: 32).

Поред здравствених аспеката глобалне пандемије и њеног утицаја на светску привреду и економију, изузетно су значајни и социолошки аспекти. Ограничења и забране слободе кретања, друштвених контаката и окупљања током пандемије, подразумевали су затварање школа, библиотека, биоскопа, угоститељских објеката, позоришта, отказивање путовања, што је све заједно проузроковало промене у начину на који се одвија друштвени живот. Осиромашен друштвени живот доводио је до напетости, стреса, низа менталних проблема, попут депресија и анксиозних поремећаја.

Велике промене одиграле су се у образовању. Почев од деце из предшколских установа, основних и средњих школа, па све до студената на факултетима, учење се углавном одвијало онлајн, путем снимљених предавања и мрежних платформи. Деца, посебно она млађег узраста, пропуштајући образовање на традиционалан начин, уједно су пропустила стимулативно и обogaћујуће окружење, бивајући ускраћена за социјалну интеракцију са вршњацима и разне могућности (начине) учења и развијање когнитивних и моторичких вештина и вежби, итд. Ово ће највероватније дугорочно угрозити њихов здрави развој.

Привремено затварање школа 2020. године, обухватило је 180 земаља, што значи да се ван школа нашло 1,7 милијарди деце и младих. Међутим, пандемија и овде указује на неједнакости, тј. асиметри-

чне последице између развијених земаља и земаља у развоју. Наиме, у земљама у развоју, деца и млади били су ван школског система четири месеца, а у развијеним земљама свега шест недеља (Радоњић, 2021а: 36). Осим тога, многој деци из земаља у развоју недостајала су техничка средства (рачунари, програми, интернет) која су им била неопходна за учење у новонасталим околностима. Такође и технолошка писменост многих родитеља из економски слабијих (сиромашнијих) породица није на завидном нивоу, како би они помогли својој деци приликом учења на даљину. Поред већих техничко-технолошких могућности за онлајн учење, и сама присутност (услед врсте занимања) родитеља из виших и средњих слојева, допринела је пружању подршке и помоћи деци приликом учења. Ови родитељи могли су да „самошколују“ децу из својих домова. Поред тога што родитељи из сиромашнијих слојева (радничка класа), неретко нису били у могућности да деца обезбеде техничка средства потребна за онлајн учење, велики део њих током пандемије није било код куће (због природе посла), те нису били у могућности да надгледају образовање своје деце.

Пандемија је повећала и социјалну неједнакост међу школама. Јавља се разлика између приватних и јавних, односно државних школа у поседовању техничко-технолошких и образовних ресурса. У већини земаља приватне школе су по том питању ефикасније, односно оне су боље опремљене дигиталном технологијом и образовним ресурсима од јавних, тј. државних. Разуме се да су деца богатијих родитеља ученици школа са бољом дигиталном и образовном инфраструктуром.

Током пандемије и студенти су били приморани да уче, односно студирају на даљину, а неки од њих и да дипломирају. Пандемија је утицала и на начине оцењивања, односно на испите, на почетак и крај семестра, итд.

У доба пре пандемије многи универзитети су нудили поједине курсеве на мрежи, али су се сви уздржавали од потпуног прихватања онлајн образовања. Након пандемије, пак, велики број њих променило је свој пословни модел, тако што су масовно проширили образовање на платформама (мрежи). Може се рећи, да су на тај начин проширили приступ образовању, уз смањење трошкова. Позитивна страна овог модела огледа се у поједностављивању искуства учења, док се као негативна страна истиче недостатак друштвеног живота и личних интеракција у школама, односно на факултетима. Овај пословни модел није применљив за универзитете који немају ресурсе за улагање у технологију и електронску библиотеку врхунског садржаја.

Осим на ученике и студенте, пандемија је утицала и на професоре широм света, јер ни они нису били спремни да подрже континуитет учења и да се прилагоде новим наставним методологијама. Неопходно је било да се сви професори упознају са мрежом и радом на платформама. Међутим, испоставило се да многим професорима недостају најосновније дигиталне вештине. Стога је наглашено да је неопходна реформа, како у почетном (основном) образовању професора, тако и у њиховом стручном усавршавању, у погледу обука професора за рад са новим методама пружања знања. Неке земље су интегрисале

психолошку и стручну подршку у своје планове, као и приручнике и водиче за професоре, како би могли да задовоље потребе својих ученика/студената.

Пандемија је утицала и на запосленост и плате људи који у образовном сектору. Највише су били погођени професори са привременим уговорима, јер им уговори нису обнављани, а професори који су плаћани по сату готово су остали без посла.

Кроз „ћаскање“ путем Интернета, употребу разних апликација и других облика интернет подршке и помоћи, многе ће области друштвеног живота постати делимично виртуелне. Како је препознао познати писац научне фантастике Вилијам Гибсон (*William Gibson*), „Наш свет се непрекидно креће у сајбер простору који се неуморно отвара“ и који се појавио као један од најмоћнијих трендова у пост Ковид епохи. Пандемијска криза убрзала је овај феномен јер нас је и подстакала ка дигиталном свету брже него икад, јер све више и више активности није имало другог избора него да се одвија дигитално. Онлајн комуникације замениле су већину седница, састанака извршних одбора, научних и стручних већа, састанке одбора, састанке тимова, и друге облике личне и социјалне интеракције. Људи су једноставно постали заробљеници тржишне апликације *Zoom-a* (компаније за видео конференције) која је у јуну 2020. године нагло порасла на 70 милијарди долара, у том периоду више од било које америчке авиокомпаније.

Физичка дистанца и мере безбедности оставиле су трага на ментално здравље људи и снажно утицале на односе међу људима. У том смислу, пандемија је допринела повећању насиља над женама.

Почетком априла, 2020. године, Комитет за права жена Парламента Европске уније, саопштио је да је у првој недељи од увођења мера ограниченог кретања забележен раст породичног насиља над женама за више од 30%. Државе Европе пријавиле су повећање броја хитних позива жена у 23% до 32% случајева партнерског насиља од почетка изолације. Према подацима које су представиле Уједињене нације, током 2020. године, 243 милиона жена (између 15 и 49 година) било је изложено некој врсти партнерског насиља (сексуално или физичко насиље) (Despotović, 2022: 334).

Током пандемије Ковид-19 стопе насиља над женама порасле су у многим земљама. Кипар и Француска забележили су пораст за 30%. У Италији је током изолације повећан број позива за помоћ жртава за чак 73% у поређењу са истим периодом 2019. године. У Шпанији се број пријава жена путем електронске поште увећао за чак 269,6%. Здравствени радници задужени за рад са жртвама партнерског насиља у Аустралији, забележили су 67% пријава нових клијенткиња у чијим домовима пре пандемије није било насиља. Пораст насиља над женама забележен је и у Немачкој, Великој Британији, Сједињеним Америчким државама (Despotović, 2022: 335-337). Чак је и Шведска, земља у којој нису уведене строге мере, забележила пораст партнерског насиља над женама током пандемије, и то за приближно 15% у односу на укупан број случајева од претходне године (Bašić, 2021).

Пораст насиља над женама регистрован је и у Србији, као и у Републици Српској, Босни и Херцеговини, Црној Гори. Према подацима Аутономног женског центра, у Србији је већ на самом почетку ванредног стања утростручен број позива жена које су трпеле насиље. Како се наводи: “Ограничење кретања, изолација, повећан ниво стреса, општа небезбедност и велика усмереност институција (пре свега полиције и правосуђа) на борбу са пандемијом, доприне-ла је стварању услова да се насиље у породици неометано повећа“ (АЖС, 2020). У Црној Гори, од 500 испитаница у истраживању, 17,3% претрпело је физичко насиље током пандемије (Vuјović, 2021: 13). У Босни и Херцеговини регистрован је већи број кривичних пријава за насиље над женама за 14,9% у 2020. години (у односу на 2019. годину) (Mahmutović, Škuletić-Malagić, 2021:69). У Републици Српској у години пандемије дошло је до пораста броја кривичних пријава поднетих због партнерског насиља од 145 на 192, односно за чак 32% (Grbić Pavlović, 2020: 15).

Како наводи Вујовић, пандемија се може сматрати индиректним узрочником насиља (Vuјović, 2020: 4). Неизвесност, беспомоћност, нагомилани стрес и напетост услед социјалне и физичке изолације породице, резултира учесталим сукобима и раздором међу члановима породице. Осим тога, пандемија је утицала да жене буду преоптерећене, а самим тим рањивије и у већем ризику од изложености партнерском насиљу. Поред суочавања са изазовима у очувању здравља, жене су током пандемије, у много већој мери од мушкараца имале и друге улоге у породици, укључујући обавезе око деце и осталих особа у породици којима је била потребна нега. Домови су били претворени у кућне канцеларије без адекватних услова за рад. У исто време, жене су имале мање моћи од мушкараца у доношењу кључних одлука током кризе. Такође, многе жене су током пандемије постале економски зависне од мушкараца. Наиме, сектори привреде који запошљавају највећи број жена (туризам, угоститељство, малопродаја), најтеже су били погођени пандемијом што је резултирало губитком посла за велики број жена (Despotović, 2022: 338-339). Економски проблеми, чак иако породица нема историју злостављања, (услед финансијског оптерећења и недостатка социјалне подршке током пандемије) могу подстаћи насиље (Vuјović, 2020: 4). Поред наведених фактора, током пандемије неретко се јављала и већа конзумација алкохола и дрога, чиме се повећала ескалација насиља, која је у неким случајевима завршавала убиством жртве (Despotović, 2022: 340).

Многи социолози се слажу да Ковид-19 можемо назвати „вирусом неједнакости“. Заправо, пандемија је погоршала већ постојеће стање неједнакости, јер уопштено, пандемије ретко доводе до нечег истински новог. Оне обично појачавају и дају масовни подстицај процесима, покретима и трендовима који су већ били у току. У том смислу, вирус је продубио већ постојеће неједнакости у друштву, деловао је као појачивач, присиљавајући нас да признамо озбиљност социјалних проблема који се тичу неједнакости. У самом наслову свог текста: *Covid-19 Is Becoming the Disease That Divides Us: By Race, Class*

and Age, Џеф Грин (*Jeff Green*) упозорава да Ковид 19 постаје болест која нас дели по расним, класним и старосним обележјима. Он износи да је пандемија „захватила неке групе више него друге, подстичући отровну мешавину страха, ресантимана и задовољства због несреће других (*Schadenfreude*)“ (Green, 2020).

Први ефекат пандемије био је повећање макро изазова социјалне неједнакости, стављајући у центар дешавања разлике у степену ризика којем су изложене разне друштвене групе. Ослањајући се на податке Центра за контролу и превенцију болести Универзитета „Џон Хопкинс“, аутори Чоу и Белуз (*Zhou & Belluz*) запажају да су поједине друштвене групе биле несразмерно више захваћене и обољевањем и умирањем од Ковида-19. У САД вирус је изазвао велике последице по Афроамериканце, људе са ниским примањима, незапослене, бескућнике, особе са неквалитетним условима становања и живота, и друге врсте осетљиве популације (*Zhou, & Belluz, 2021*). „Међу умрлима млађим од 45 година првих месеци је више од 40% било Хиспаника, а око четвртина Афроамериканаца.... У Мичигену, где живи мање од 15% становништва црнаца, црнци су представљали око 40% смртних случајева од Ковида 19. „Уопште узев, „обојени“ су умирали двоструко више од „белаца“. Крајем јуна 2020. године стопа смртности црнаца који живе у Америци изазвана Ковидом-19 била је 2,4 пута већа у односу на белце. Осим тога, током пандемије дошло је до повећања нивоа незапослености међу црнцима. У мају, 2020. године незапосленост међу Афроамериканцима износила је 16,8%, док је незапосленост на националном нивоу била 13,3% (Илић, 2021:19-20).

Корт Рудолф (*Cort Rudolph*), доцент индустријске и организацијске психологије наглашава пораст генерацијских подела услед заразе. Пошто Ковид-19 не угрожава све генерације ни изблиза подједнако, он појачава објективне биологијом условљене разлике у осујећености. Пошто та болест знатно више угрожава старије него млађе људе, зараза је појачала међугенерацијске поделе (Илић, 2021: 17). Млади људи показали су се себичним, јер се често дешавало да се нису придржавали прописаних мера заштите, те су (иако без или са благим симптомима) преносили заразу на припаднике старије генерације изазивајући код њих озбиљне здравствене последице понекад и са смртним исходом.

Матееуан и Хупац (*Matthewman & Hupatz*) примећују да пандемија физички (здравствено) највише угрожава старије људе, док на омладину највише утиче у психо-социјалном смислу. Затварање и остале мере против заразе спречавају младе да се социјализују и доводе до смањених и погоршаних шанси за рад и школовање (Илић, 2021: 15, 22).

Социолог Џејсон Бекфилд (*Jason Backfield*) сматра да сам вирус не дели друштво него да поделе стварају сами људи када поводом вируса окривљују друге људе који им се не допадају. Према његовом мишљењу, међу поделама чије је језгро отворила пандемија најзначајнија је подела у оквиру радне снаге. Другим речима, у ситуацији епидемиолошке кризе посебно долазе до изражаја друштвене неједнако-

сти узроковане системом поделе рада. Он, као и Ј. Грин наводи да само трећина радника у Сједињеним Америчким Државама може да ради од куће, заштићена од заразе. Узгред, та трећина потиче из групе белих оковратника, који обављају боље плаћене немануелне послове и имају добру здравствену заштиту и плаћено осигурање у случају незапослености. Са друге стране, тзв. плави оковратници, односно мануелни (фабрички) радници, не могу да раде од куће, немају плаћено одсуство нити здравствено осигурање. То су најчешће жене или припадници мањина. Како примећује Грин, због већих могућности за рад од куће, припадници „белих крагни“ имали су веће шансе (у односу на мануелне раднике) да задрже посао током пандемије (Green, 2020). Слично и наш аутор Радоњић, закључује да радници који нису у могућности да раде од куће, немају начина да се осигурају од свих негативних последица пандемије. На основу налаза, он истиче да пандемија продубљује неједнакости јер негативне последице пандемије у значајно већој мери трпе сиромашни и мање образовани у односу на средње богате, односно богате и образованије. „Значајно је већа вероватноћа да су слабо плаћени радници запослени у секторима које је највише погодило привремено затварање и да су остали без посла или им је смањена плата. На пример, у Уједињеном Краљевству, 50% запослених који имају факултетску диплому били су у могућности да раде од куће док је тај проценат за оне без факултетске дипломе износио свега 6%. Потом, у истој земљи за запослене чија зарада спада у најнижих 10% постоји седам пута већа вероватноћа да су радили у секторима који су директно погођени привременим затварањем у односу на запослене чија зарада спада у 10% највиших зарада. Исто тако, у тој земљи су радници који су били у могућности да раде од куће у просеку зарадили дупло више од оних који су били запослени у секторима чији је рад био привремено обустављен. У Канади су у фебруару и априлу 2020. године они са ниском зарадом дупло више губили посао у односу на све остале запослене раднике. У Америци су у сектору интензивне друштвене интеракције (social expenditure sector) који нуди добра чија конзумација зависи од друштвене интеракције (забава, транспорт, хотелијерство, смештај) претежно запослени сиромашни и они који припадају маргинализованим друштвеним групама попут афроамеричке и латиноамеричке популације. Осим што запослени у том сектору имају већу вероватноћу да се заразе, њихове плате су мале због чега им је приступ здравству ограничен. Није мање важно да у Америци у просеку 71% запослених има плаћено боловање, а у сектору интензивне друштвене интеракције тек 52%. Слично томе, у Америци 90% запослених са висином зараде која их сврстава у 25% најплаћенијих има плаћено боловање, док тај удео за запослене са зарадом која их сврстава у 25% најниже плаћених износи 47%“ (Радоњић, 2020а: 37-38).

Повећање неједнакости током пандемије подстакло је социјалне немире. Треба рећи да су социјални немири глобално расли и пре него што је пандемија захватила свет тако да ризик није нов, већ само појачан услед пандемије. Током две године које су претходиле пандемији,

широм света, како у богатим, тако и у сиромашним земљама, одржано је више од 100 значајних антивладиних протеста (од нерета „Жутих прслука“ у Француској, па све до демонстрација против моћника у земљама као што су Боливија, Иран и Судан). Већина њих је сузбијена бруталним акцијама, а многи су „на кратко утихнули“, када су владе приморале своје становништво на закључавање како би обуздале пандемију.

Међутим, пандемија је продубљујући социјалне разлике, повећала и подгрејала привремено сузбијено незадовољство, акумулирала стрес, те подстакла огорчење и бес у различитим друштвеним групама. У пандемијској епохи, социјалне поделе између црнаца и белаца су повећане, а уопштено је већи број забринутих, очајних, незапослених, огорчених, болесних и гладних. Самим тим, можемо речи да је Ковид-19 покренуо глобални талас социјалних немира (протеста, уличних маршева, демонстрација). Почео је десет недеља након предузимања мера против заразе, у Сједињеном Америчким државама, али се брзо проширио светом. Протести *Black Lives Matter* били су иницирани убиством Афроамериканца Џорџа Флојда крајем маја 2020. године, од стране полицијских службеника. Ковид-19 био је одлучујући елемент: смрт Џорџа Флојда била је искра која је запалила ватру социјалних немира, али су основне претпоставке створене пандемијом – повећање социјалних (расних) неједнакости.

Такође, пандемија Ковид-19 подстакала је огроман број уличних демонстрација широм света усред поновних мера затварања и карантина, од којих су неке биле прилично насилне. Према Рендалу Колинсу (*Randall Collins*), презаступљеност младих међу учесницима протеста била је повезана са њиховим појачаним отуђењем од „режима социјалног дистанцирања“ и урушавањем првобитне солидарности чланова друштва суочених са заразом. Демонстрације су, како примећује Колинс биле праћене паљевинама, ломљењем и насиљем. Мало учесника носило је маске а сама природа демонстрација онемогућила је држање физичке дистанце међу учесницима (Collins, 2020).

Протести су избили у неколико европских земаља попут Белгије, Чешке, Данске, Холандије, Мађарске, итд. На пример у Холандији су протести постали прилично насилни што је резултирало да више од 250 људи буде ухапшено након што је влада преко ноћи увела полицијски час. У многим градовима, на Средњем Истоку, демонстратори су изашли на улице (упркос блокади широм земље и наредбама да остану код куће) како би осудили одсуство било какве економске помоћи у доба пандемије. У Израелу су се демонстранти сукобили са полицијом.

ЗАКЉУЧАК

Анализа пандемије Ковид-19 из социолошке перспективе показује да је реч о комплексном друштвеном феномену чији ефекти превазилазе оквир јавног здравља. Пандемија је истовремено деловала као здравствена, економска и социјална криза, при чему су негативне последице биле расподељене неравномерно, у складу са постојећим

обрасцима друштвене стратификације. Анализа социолошких аспеката пандемије указује да је вирус деловао као „појачивач“ постојећих друштвених неједнакости.

Емпиријски подаци указују да су сиромашни, мануелни радници, жене, припадници етничких мањина и млади били изложени већем степену здравственог, економског и социјалног ризика. Ове друштвене групе биле су најугроженије и носиле су несразмерно већи терет последица пандемије. Дигитализација рада и образовања додатно је диференцирала приступ ресурсима. Поред продубљивања економских и социјалних разлика, пандемија је уз ограничења кретања и социјалну изолацију допринела порасту менталних проблема, породичног насиља и друштвених тензија, што је у многим земљама резултирало социјалним немирима. Тиме је додатно потврђено да кризе великих размера не делују равномерно на све чланове друштва, већ рефлектују и појачавају структурне слабости система.

Пандемија је дакле, функционисала као катализатор постојећих друштвених подела, продубљујући класне, родне и генерацијске неједнакости, те се у том смислу, може разумети као „вирус неједнакости“ који је разоткрио структуралне слабости савременог глобалног поретка. Последице пандемије указују на потребу за озбиљним преиспитивањем модела друштвеног развоја, редефинисањем политика јавног здравља, социјалне заштите и тржишта рада, као и на нужност јачања институционалне отпорности и механизма друштвене солидарности. Социолошка анализа пандемије стога остаје од кључног значаја за разумевање савремених друштвених трансформација и за припрему друштава на будуће глобалне кризе.

ЛИТЕРАТУРА

- Autonomni ženski centar Beograd. *Saopštenje za javnost: Zaustavimo pandemiju nasilja u porodici* (17. maj 2020). <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1588-saopstenje-za-javnost-zaustavimo-pandemiju-nasilja-u-porodici>
- Bašić, A. *COVID-19's Effect on Domestic Violence in Sweden During the First 6 months of 2020*, 2021. Malmö: Malmö University. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1569780/FULLTEXT02.pdf>
- Vujović, T. „Утицај пандемије COVID-19 на насиље у породици“. *Sociološka luča* 2 (2020): 3-16. https://socioloskaluca.ucg.ac.me/img/arhiva/PDF2020_2/Vujovic.pdf
- Grbić Pavlović, N. *Nasilje u porodici u doba pandemije. Uticaj preventivnih mjera za korona virus na nasilje u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Friedrich-EbertStiftung, 2020. <https://collections.fes.de/publikationen/ident/fes/16867>
- Green, J. „Covid-19 Is Becoming the Disease That Divides Us: By Race, Class and Age“. *Bloomberg*. March 21, 2020. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-21/covid-19-divides-u-s-society-by-race-class-and-age>

- Despotović, V. „COVID-19 i nasilje nad ženama u partnerskim odnosima“. TEMIDA 25, 3 (2020): 331-345. <https://doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2022/1450-66372203331D.pdf>
- Zhou, Y., & Belluz, Y. „Who has died from Covid-19 in the US?“, February 16, Vox, 2021. <https://www.vox.com/22252693/covid-19-deaths-us-who-died>
- Илић, В. (2021). „Пандемија као природни експеримент и савремена социологија“. У *КОВИД 19: пандемија друштвених ризика и несигурности*, уредио Огњен Радоњић, 13-29. Београд: Филозофски факултет. <https://isi.f.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2022/02/Kovid-19-Pandemija-drustvenih-rizika-i-nesigurnosti.pdf>
- Марковић, Савић, О. „Криза и организацијска контрола: пандемија COVID-19 болести и моћ надзирања“. Социолошки преглед LIV, 3 (2020): 647-657. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0085-6320/2020/0085-63202003647M.pdf>
- Mahmutović, Dž., Škuletić-Malagić, S. „Nasilje u porodici u doba pandemije COVID-19 u Bosni i Hercegovini“. Temida 1 (2021): 55-74. <https://doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2021/1450-66372101055M.pdf>
- Радоњић, О. „Предговор“. У *КОВИД 19: пандемија друштвених ризика и несигурности*, уредио Огњен Радоњић, 7-9. Београд: Филозофски факултет, 2021. <https://isi.f.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2022/02/Kovid-19-Pandemija-drustvenih-rizika-i-nesigurnosti.pdf>
- Радоњић, О. „Пандемија вируса корона и растуће глобалне неједнакости“. У *КОВИД 19: пандемија друштвених ризика и несигурности*, уредио Огњен Радоњић, 31-49. Београд: Филозофски факултет, 2021а. <https://isi.f.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2022/02/Kovid-19-Pandemija-drustvenih-rizika-i-nesigurnosti.pdf>
- Collins, R. *Sociology of Masks and Social Distancing*. Dr. Randal Collins. July 8, 2020. <https://www.drrandallcollins.com/sociological-eye/2020/7/8/sociology-of-masks-and-social-distancing>
- Човић, А. „Право на приватност и заштита личних података у доба пандемије КОВИД-19“. *Социолошки преглед* LIV, 3 (2020): 670-682. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0085-6320/2020/0085-63202003670Q.pdf>

**SOCIOLOGICAL ASPECTS OF PANDEMICS WITH
SPECIAL REFERENCE TO THE COVID-19 PANDEMIC****Summary**

This paper analyzes the sociological aspects of the COVID-19 pandemic, with particular reference to its consequences for healthcare systems, the labor market, education, gender relations, and patterns of social inequality. Starting from the premise that pandemics do not represent exclusively biomedical events but rather complex social processes, the paper argues that COVID-19 functioned as a multiplier of existing structural weaknesses in contemporary society. Empirical evidence indicates that the negative consequences of the pandemic were unevenly distributed, with the poor, women, members of minority groups, and workers in precarious forms of employment facing a higher level of risk. Special attention is devoted to the digitalization of work and education, the increase in violence, and social unrest as reflections of deepened social divisions. In conclusion, the pandemic may be understood as a „virus of inequality“ that intensified already existing patterns of social stratification.

Key words: COVID-19 pandemic, social inequalities, healthcare systems, labor market, digitalization of education, gender inequality.